

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Kähkönen, Satu

Title: Kunnia sille kelle se kuuluu : Annikki Toikka-Karvonen taideteollisuuskriitikkona

Year: 2014

Version:

Please cite the original version:

Kähkönen, S. (2014). "Kunnia sille kelle se kuuluu" : Annikki Toikka-Karvonen taideteollisuuskriitikkona. Tahiti: Taidehistoria tieteenä, 2014 (3). Retrieved from <http://tahiti.fi/03-2014/tieteelliset-artikkelit/%e2%80%9dkunnia-sille...>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Satu Kähkönen

”Kunnia sille kelle se kuuluu” –

Annikki Toikka-Karvonen taideteollisuuskriitikkona

Kuten Pekka Korvenmaa *Taide & Teollisuus. Johdatus suomalaisen muotoilun historiaan* (2009) -kirjan johdannossa kirjoittaa, monipuolistunut tutkimus on viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana laajentanut ja syventänyt kuvaa suomalaisen taideteollisuuden historiasta. Näkökulmia on kuitenkin yhä myös avaamatta. Yksi näistä on taideteollisuuskritiikki. Suomalaisen kuvataidekritiikin historiaa ryhdyttiin kartoittamaan laajemmin 1990-luvun lopulla,¹ mutta taideteollisuuskritiikoihin, heidän tuotantonsa laajuuteen ja luonteeseen ei suomalaisessa tutkimuksessa ole toistaiseksi kiinnitetty tarkempaa huomiota. Lehtikirjoittelua on käytetty taideteollisuushistorian tutkimuksessa sekä lähteenä että tutkimuskohteena. Lehtikirjoituksista poimituilla sitaateilla on pyritty välittämään asenteita ja ajankuvaa, mutta tekstejä ja niiden retoriikkaa on myös analysoitu merkityksiä ja arvoja tuottavina ja kantavina. Tekstejä on tarkasteltu kuitenkin pääasiassa osana laajempaa taideteollisuusdiskurssia tai kodinsisustuskeskustelun puheavaruutta.²

Taideteollisuutta käsittelevässä lehtikirjoittelussa tapahtui 1950-luvulla muutos. Taideteollisuudesta alettiin kirjoittaa laajemmin kuin vain näyttelyiden yhteydessä ja taideteollisuus sai alaan erikoistuneita kirjoittajia.³ Taideteollisuuteen profiloituneisiin toimittajiin kuuluivat 1950-luvulla *Helsingin Sanomien* Annikki Toikka-Karvonen, *Hufvudstadsbladetin* Benedict Zilliacus ja *Uuden Suomen* Kerttu Niilonen. Kuvataidekritikoista Eila Pajastie kirjoitti myös taideteollisuudesta ja hän kuului Toikka-Karvosen ja Niilosen kanssa *Kaunis Koti* -lehden asiantuntijakirjoittajiin 1950–60 - luvuilla.⁴ Aikaisemmin taideteollisuudesta olivat kirjoittaneet lähinnä arkkitehdit, taideteollisuusalan ammattilaiset ja jossakin määrin myös kuvataidekriitikot.⁵

Tämän artikkelin päähenkilönä on Annikki Toikka-Karvonen (1915–2009), joka oli 1950–60 - luvuilla yksi aktiivisimmista suomalaisen taideteollisuuden puolestapuhujista.⁶ Hän aloitti *Helsingin Sanomien* taideteollisuuskriitikkona vuonna 1953 ja toimi tässä tehtävässä kymmenen vuoden ajan kirjoittaen ajankohtaisista kotimaisista ja ulkomaisista näyttelyistä ja tapahtumista. Toikka-Karvonen oli opiskellut Helsingin yliopistossa valtio-oppia, kansantaloustiedettä, englantilaista ja saksalaista filologiaa. Opiskeluaikana hän vietti yhden kesän Englannissa (1936) ja yhden kesän Saksassa (1939). Opiskelujen loppuvaiheessa hän vaihtoi saksalaisen filologian taidehistoriaan ja valmistui maisteriksi vuonna 1941. Jatkosodan jälkeen hän jatkoi taidehistorian opintoja osallistuen sekä Onni Okkosen että Ludvig Wennervirran luennoille. Tuolloin hän toimi myös *Ylioppilaslehden*

päätoimittajana (1945–46). Toikka-Karvosen ensimmäinen taideteollisuuden aihepiiriin kuuluva kirjoitus julkaistiin *Taiteen Maailma* -lehdessä vuonna 1946.⁷ Tämän jälkeen hän jatkoi lehden avustajana kirjoittaen pääasiassa kuvataiteista. Vuonna 1950 Toikka-Karvosesta tuli *Taiteen maailman* päätoimittaja,⁸ ja vuodesta 1952 alkaen hän alkoi kirjoittaa kuvataiteista ja taideteollisuudesta myös uutiskuvalehti *Viikkosanomiin*.⁹ Ennen ryhtymistä *Taiteen maailma* -lehden avustajaksi Toikka-Karvonen oli hankkinut kokemusta toimittajan työstä Suomen suurtalkoot ry:n *Talkootyö*-lehden toimituskunnassa sodan aikana ja sen jälkeen kirjoittamalla *Pirkka*-lehteen.¹⁰

Toikka-Karvonen kirjoitti 1940–60 -luvulla useisiin lehtiin ja myös muista kuin taideteollisuuden aiheista. Toimittajan ja kriitikon työ ei ollut hänen varsinainen päivätyönsä, eikä pääasiallinen toimeentulon lähde. Taidehistorian professori Onni Okkonen pyysi häntä tutkimusassistentikseen ryhtyessään kirjoittamaan Akseli Gallen-Kallelan elämäkertaa vuonna 1946. Toikka-Karvonen jatkoi Okkosen tutkimusassistenttina tämän siirtyessä Helsingin yliopiston taidehistorian professorin virasta vasta perustettuun Suomen Akatemiaan vuonna 1948 ja toimi tehtävässä Okkosen eläkkeelle jäämiseen, vuoteen 1956 saakka. Vuonna 1958 Toikka-Karvonen valittiin vasta perustetun Tarvaspään museon intendentiksi. Hän jäi eläkkeelle museonjohtajan tehtävästä vuonna 1978.¹¹

Käsittelen aluksi Toikka-Karvosen toimittaja- ja kriitikkouran alkuvaiheita, jonka jälkeen tarkastelen yksityiskohtaisemmin hänen toimintaansa *Helsingin Sanomien* taideteollisuuskriittikkona 1950-luvulla. Keskityn erityisesti hänen kirjoittamiinsa arvioihin Suomen Taideteollisuusyhdistyksen ja Koristetaiteilijain Liitto Ornamon järjestämistä vuosittaisista taideteollisuusnäyttelyistä. Kiinnitän huomiota hänen tapaansa rakentaa näyttelyarvot, hänen kirjoitustyyliinsä sekä siihen, miten hän kirjoittaa arvioissaan suunnittelijoista ja taideteollisuuden eri aloista. Käsittelen artikkelissa myös sitä, miten Toikka-Karvosen eri lehtiin kirjoittamat artikkelit suhteutuvat toisiinsa. Tavoitteena on luoda yleiskuva Toikka-Karvosen toiminnasta taideteollisuuskriittikkona keskustelemalla siitä, miten hän päätyi kriitikoksi, mihin lehtiin ja miten hän kirjoitti. Tämä artikkeli liittyy tutkimusprojektiini, joka käsittelee Toikka-Karvosen työtä sisustustoimittajana ja taideteollisuuskriittikkona. Tulen palaamaan tekeillä olevassa julkaisussa Toikka-Karvosen kirjoittamiin henkilökuviin suunnittelijoista sekä kysymykseen siitä, mikä oli hänen tekstiensä suhde muuhun taideteollisuuskirjoitteluun.

Taideteollisuuden puolestapuhujaksi ja taideteollisuuskriitikoksi

Miten taideteollisuudesta päädyttiin kirjoittamaan? Ainakin Toikka-Karvosen ja Benedict Zilliacuksen kohdalla sysäys tuli henkilökohtaisten kontaktien kautta. Molemmat ryhtyivät kirjoittamaan alalla aktiivisesti toimivien suunnittelijoiden pyynnöstä. Iittalan lasitehtaalla oli sotien jälkeen ryhdytty uudistamaan tuotantoa, ja tehtaan suunnittelijana toiminut Toikka-Karvosen serkku Erkki Vesanto houkutteli tämän kirjoittamaan uuden suunnittelun puolesta.¹² Zilliacus puolestaan on kertonut saaneensa ”herätyksen” taideteollisuudesta kirjoittamiseen kouluaikaiselta luokkatoveriltaan, sotien jälkeen uraansa aloittaneelta sisustusarkkitehti Olof Ottelinilta. Zilliacus on muistellut, että Ottelin oli hienovaraisesti selvittänyt hänelle ”että oli olemassa jotakin sellaista kuin taideteollisuus ja että tätä ilmiötä kannatti tukea ja siitä kirjoittaa”.¹³ Eila Pajastie sai kosketuksen kenttään jo lapsena. Hän oli tekstiilitaiteilija Eva Anttilan tytär.¹⁴

Benedict Zilliacus on kuvannut lehdistön roolia 1950-luvulla seuraavasti: ”Yleensäkin on todettava lehdistön ja Taideteollisuusyhdistyksen energinen valistuskampanja – usein vastavuoroisen inspiraation tulos – vuosikymmen positiivisiin ilmiöihin kuuluvaksi.”¹⁵ Taideteollisuusosalalla työskentelevät henkilöt, alan yritykset ja alaa tukevat tahot olivat aloittaneet aktiivisen työskentelyn näkyvyyden aikaansaamiseksi jo 1940-luvulla. Vuonna 1947 Arabian PR-päällikkönä aloittaneella H. O. Gummeruksella oli tässä keskeinen rooli. Hän siirtyi Suomen kannalta voittoaivan vuoden 1951 Milanon triennaalin jälkeen Suomen Taideteollisuusyhdistyksen toimitusjohtajaksi ja nosti kansainvälisistä näyttelyistä tiedottamisen yhdeksi yhdistyksen keskeisistä tehtävistä.¹⁶ Toinen konkreettinen toimenpide oli vuonna 1948 Suomen Taideteollisuusyhdistyksen ja Valiolehtien yhteistyönä perustettu *Kaunis koti* -lehti. Alkuvuosina lehdessä oli vahvasti makukasvatuksellinen ote. Lukijoita opastettiin modernin maun mukaiseen sisustamiseen ja kodin esineiden valintaan. Lehdessä tuotiin myös aktiivisesti esille uuden taideteollisuuden pyrkimyksiä: pohdittiin alan ajankohtaisia kysymyksiä ja kirjoitettiin alan näyttelyistä.¹⁷ Vaikka lehti jatkoikin pian perustamisensa jälkeen kaupallisena hankkeena, taideteollisuuden ajankohtaiset aiheet säilyttivät keskeisen aseman lehden sisällössä. Vuonna 1953 tehtiin kaksi taideteollisuuden näkyvyyteen vaikuttanutta avausta: Annikki Toikka-Karvosta pyydettiin *Helsingin Sanomien* taideteollisuuskriitikoksi ja Wärtsilä-yhtymä ryhtyi panostamaan uutuuksien markkinointiin perustamalla *Keramiikka ja lasi* -lehden.¹⁸ Samana vuonna myös *Arkkitehti*-lehdessä päätettiin antaa lisää palstatilaa taideteollisuudelle.¹⁹

Toikka-Karvonen aloitti taideteollisuudesta kirjoittamisen selkeästi makukasvattajan roolissa. Hänen ensimmäinen taideteollisuutta käsittelevä kirjoituksensa ”Lasin kauneutta” julkaistiin *Taiteen maailma* -lehdessä vuonna 1946. Siinä Toikka-Karvonen kirjoitti Iittalan tavoitteista

valmistaa korkeatasoista taidelasia ja vieritti vastuuta näiden suunnitelmien onnistumisesta myös kuluttajille. Hän kritisoi suomalaisten kuluttajien maun kehittymättömyyttä ja selvitti hyvän maun mukaisen taidelasin ominaispiirteitä, joita olivat materiaalin luonteen kunnioittaminen, muodon ensisijaisuus ja pyrkimys yksinkertaisuuteen.²⁰

Iittala ei kohdistanut makukasvatusta vain ostavalle yleisölle. Toikka-Karvosta pyydettiin kirjoittamaan makukysymyksestä ja uuden lasisuunnittelun kauneudesta myös *Iittalan puhalluksia* -henkilökuntalehteen. Samana vuonna, kun Vesanto sai houkuteltua Toikka-Karvosen kirjoittamaan uuden suunnittelun puolesta, Iittalan lasitehdas järjesti yhdessä Taideteollisuusyhdistyksen kanssa kilpailun, jonka tuloksena Tapio Wirkkala ja Kaj Franck kiinnitettiin tehtaan suunnittelijoiksi.²¹ Henkilökuntalehteen pyydettyjen kirjoitusten tavoitteena oli vakuuttaa tehtaan työntekijät, ennen kaikkea taiteilijoiden kanssa läheisessä yhteistyössä työskentelevät lasinpuhaltajat, uuden tyylin kauneudesta. Toikka-Karvonen kirjoitti *Iittalan puhalluksia* -lehteen otsikolla ”Ei meillä kaikilla ole hyvä maku – mutta se voi parantua”.²² Vuonna 1947 ilmestyneessä kolmiosaisessa ”Millainen lasiesine on kaunis” -artikkelisarjassa hän kirjoitti lasiesineiden kauneudesta ja niiden suunnitteluperiaatteista.²³ Asiantuntijan roolissa hän korosti modernistisia suunnitteluperiaatteita, kuten käytännöllisyyttä, materiaalivalintaa, yksinkertaisuutta, tyylipuhtautta ja sitä, että ”esine ilmensi aikakauden ja kansan omaa kauneuskäsitystä”.²⁴ Näiden periaatteiden toteutumista tai toteutumattomuutta havainnollistettiin Iittalan lasitehtaan valikoimista poimituin kuvaesimerkein.

Taiteen maailma -lehden avustajana toimiessaan Toikka-Karvonen kirjoitti näyttelykatsauksissaan myös ajankohtaisista taideteollisuusalan kotimaisista näytteistä. Hän alkoi kirjoittaa säännöllisesti taideteollisuudesta kuitenkin vasta olympiavuonna 1952. Tuon vuoden ensimmäisessä numerossa hän otsikoi artikkelinsa ”Voitimme Milanossa” korostaen vuoden 1951 merkitystä suomalaisen taideteollisuuden kansainvälisen läpimurron vuotena.²⁵ Samana vuonna hän esitteli lehdessä Timo Sarpanevan nuorena monipuolisena suunnittelijalahjakkuutena.²⁶ *Viikkosanomiin* hän kirjoitti Birger Kaipiaisen keramiikkataiteesta²⁷, Tapio Wirkkalan vaneriveistoksista²⁸ ja Sarpanevan painokangassuunnittelusta²⁹. Loppuvuonna pidetystä Taideteollisuusyhdistyksen vuosinäyttelystä hän kirjoitti sekä *Viikkosanomiin*³⁰ että *Taiteen maailmaan*.³¹

Toikka-Karvosen ryhtyessä kirjoittamaan säännöllisemmin taideteollisuudesta, hänen arvostelunsa kohdistui erityisesti alan vähäiseen näkyvyyteen kotimaisessa lehdistössä. *Taiteen maailma* -lehden pääkirjoituksessa, joka oli otsikoitu ”Kunnia sille kelle se kuuluu”, hän kritisoi suomalaisten suhteellisuudentajun puutetta ja urheilu-uutisoinnin ylivaltaa verrattuna taidetta koskevaan uutisiin: ”Kun suomalainen taideteollisuus saavuttaa kansainvälisessä näyttelyssä häikäisevän

menestyksen, josta muun maailman lehdistö kirjoittaa suurin otsikoin ja superlatiiveja säästämättä, riittää kotimaan lehdiltä vain pari riviä jossain palstan täytteeksi.”³² Hän moitti myös vähättelevää asennetta taideteollisuutta kohtaan. Esimerkkinä tästä hän käytti *Suomen Kuvalehdessä* julkaistua kirjoitusta, jossa kritisoitiin taideteollisuuden taiteellista painotusta ja viitattiin Wirkkalan ei-esittäviin vaneriveistoksiin.³³ Toikka-Karvonen vastasi kipakasti:

Jos me tällä kotimaassa rupeamme muokkaamaan mielipidettä taideteollisuudellemme epäsuotuisaksi oikein julkisen sanan voimalla, on turha kuvitella, että taideteollisuutemme siitä huolimatta eläisi ja kehittyisi. Meidän olisi täysi syy jokaisen ottaa hattu päästämme niiden naisten ja miesten kunniaksi, jotka ovat työllään tuoneet maallemme kansainvälistä mainetta ja pantuamme hatun takaisin päähämme tukea heidän jatkuvaa työskentelyään, jos ei muuten, niin ainakin hillitsemällä ylimielistä arvostelunhaluamme.³⁴

Lainaus kuvastaa Toikka-Karvosen puolustavaa, arvostavaa ja kannustavaa asennetta uutta taideteollisuutta kohtaan, joka säilyi hänen myöhemmissäkin kirjoituksissaan. Se toimii myös esimerkkinä hänen arkailemattomasta ja usein kansalliseen velvollisuuden tunteeseen vetoavasta kirjoitustyylistään. Kuin vastauksena *Suomen Kuvalehdessä* esitettyyn kritiikkiin hän kirjoitti perusteellisen artikkelin Wirkkalan vaneriveistoksista, niiden synnystä, valmistuksesta ja menestyksestä *Viikkosanomiin* vielä samana vuonna.³⁵ Saman vuoden vuosinäyttelyn arvio sai otsikon ”Taideteollisuusnäyttely – vuoden taidetapaus”.³⁶ Hän toisti kritiikkinsä lehdistön välinpitämättömyyttä kohtaan kirjoittaessaan saman vuoden joulukuussa *Viikkosanomiin* Sarpanevan menestyksestä pohjoismaisessa painokankaiden suunnittelukilpailussa.³⁷ Seuraavana vuonna Toikka-Karvoselle tarjottiin mahdollisuutta vaikuttaa taideteollisuuden saamaan huomioon *Helsingin Sanomien* taideteollisuuskriittikkona.

Taideteollisuuskritiikki Helsingin Sanomissa

Toikka-Karvonen kirjoitti ensimmäisen arvionsa *Helsingin Sanomiin* loppuvuodesta 1953. Se käsitteli Taidehallissa järjestettyä *Amerikkalainen koti* -näyttelyä.³⁸ Seuraavan kymmenen vuoden ajan hän kirjoitti lehteen näyttelyarvioita taideteollisuusalan yhteisnäyttelyistä ja suunnittelijoiden yksityisnäyttelyistä. Hän uutisoi ulkomaille lähtevien näyttelyiden ennakkoesittelystä Suomessa ja kirjoitti suomalaisten näyttelyiden ulkomailla saamasta huomiosta. Toikka-Karvonen kirjoitti Taideteollisuusyhdistyksen vuosittaisten näyttelyiden lisäksi muutamista ajankohtaisista

näyttelyistä tai tapahtumista vuosittain. Vuonna 1954 hän uutisoi esimerkiksi Timo Sarpanevan saamasta huomiosta USA:ssa ja seuraavana vuonna hän kirjoitti H55-näyttelystä Helsingborgissa. Vuonna 1956 suomalaista taideteollisuutta esiteltiin useaan otteeseen ulkomailla. Alkuvuodesta Toikka-Karvonen uutisoi Tapio Wirkkalan ja Rut Brykin yhteisnäyttelystä ja Brykin yksityisnäyttelystä Yhdysvalloissa.³⁹ Hän kirjoitti myös Dora Jungin, Kaj Franckin ja Bertel Gardbergin yhteisnäyttelyn saamasta huomiosta Kööpenhaminassa,⁴⁰ uutisoi *Dansk Kunsthåndværk* -lehdessä julkaistusta laajasta suomalaisen taideteollisuuden esittelystä⁴¹, ja kirjoitti Norjaan lähtevän ryijynäyttelyn valmisteluista.⁴² 1950-luvun alussa Toikka-Karvosen artikkeleita ilmestyi vuosittain alle kymmenen. Määrällisesti eniten hän kirjoitti *Helsingin Sanomiin* vuosina 1958–59: yli 30 näyttelyarviota tai taideteollisuutta koskevaa uutista vuodessa. Hän oli yksi kirjoittajista, joka raportoi suomalaisen muotoilun esiintymisistä maailmalla. Toikka-Karvonen kirjoitti muun muassa Milanon triennaalinäyttelystä vuonna 1957 ja seuraavan vuoden Brysselin maailmannäyttelystä ja siihen valmistautumisesta⁴³ sekä Kölnin huonekalumessuista, joille hän osallistui Suomen Ulkomaankauppaliiton edustajana.⁴⁴ 1960-luvun alussa suurin osa Toikka-Karvosen arvioista käsitteli suunnittelijoiden yksityisnäyttelyitä.

Tarkastelen seuraavaksi tarkemmin Toikka-Karvosen arvioita Helsingin Taidehallissa vuosina 1953–58 järjestetyistä Suomen taideteollisuusalan yhteisesiintymisistä. Vuosinäyttelyiksi nimettyjä taideteollisuuden ajankohtaiskatsauksia järjestettiin vuosina 1953–55. Vuonna 1956 ei järjestetty perinteistä vuosinäyttelyä, vaan Taidehallissa oli loppuvuodesta esillä ensin suomalaisen lasituotannon 275-vuotisjuhlanäyttely ja sen jälkeen Suomeen Norjan kiertueelta palannut ryijynäyttely. Vuonna 1957 Taidehallissa järjestettiin teollisen muotoilun teemanäyttely. Vuoden 1958 näyttely sai otsikon ”Elämistemme ja olemistemme”. Vuoden 1959 taideteollisuusnäyttelyssä katsottiin historiassa taaksepäin, kun Kaj Franck ja Maija Heikinheimo kokosivat Taidehalliin suomalaisen taideteollisuuden historiaa käsittelevän näyttelyn. Tähän näyttelyyn myös päättyi vuosittaisten taideteollisuusnäyttelyiden sarja.⁴⁵

Vuosinäyttelyt 1953–1955

Toikka-Karvonen kirjoitti taideteollisuuden vuosittaisista yhteisesiintymisistä yksityiskohtaisesti ja arviot julkaistiin *Helsingin Sanomissa* kahdessa tai useammassa osassa. Arviot oli rakennettu niin, että kukin taideteollisuuden ala esiteltiin omana kokonaisuutenaan. Vuoden 1953 taideteollisuusnäyttelyn arvion ensimmäisessä osassa Toikka-Karvonen kirjoitti huonekaluista ja tekstiileistä. Seuraavana päivänä julkaistussa toisessa osassa hän kirjoitti keramiikasta, lasista,

hopeasta ja valaisimista. Hän ei kuitenkaan noudattanut tiettyä kaavaa alojen järjestyksessä. Seuraavan vuoden näyttelystä Toikka-Karvonen julkaisi ensin arvion lasi-, keramiikka-, hopea- ja puuesineistä ja huonekalut, tekstiilit ja tapetit esiteltiin arvion toisessa osassa.

Toikka-Karvonen aloitti vuosinäyttelyarviot pohtimalla jotain taideteollisuusalan yleisempää kysymystä tai näyttelyn keskeistä teemaa. Vuoden 1953 näyttelyn arviossa korostui huonekalujen rooli sisustuksen runkona. Toikka-Karvonen painotti, että juuri kalusteet vaikuttavat eniten kodin yleisilmeeseen, viihtyvyyteen ja arjen sujuvuuteen. Huonekalut olivatkin se osa taideteollisuusnäyttelyä, joka Toikka-Karvosen mukaan kiinnostaa yleisöä eniten. Hän kirjoitti, suuren yleisön myös ymmärtävän parhaiten huonekalusuunnitteluun liittyviä kysymyksiä, ”koska sillä on omakohtaista, elävää intressiä tähän tuotantoon ja onnistuneiden ratkaisujen oivallisuus tajutaan silloin ilman suurempia teoreettisia selityksiä tai puolusteluja”.⁴⁶ Huonekalujen vähäinen osuus näyttelyesineistä saikin häneltä kritiikkiä. Annikki ja Ilmari Tapiovaaran suunnittelema sisustus – näyttelyn ainoa – sai häneltä varautuneet kiitokset. Toikka-Karvonen piti sisustusta esteettisesti viehättävänä, rytmikkäänä kokonaisuutena. Hänen mielestään kalusteet olivat kuitenkin epäkäytännöllisen matalia ja väliseinähylyköt peittivät näkyvyyttä.

Seuraavaksi Toikka-Karvonen siirtyi kirjoittamaan teksteilleistä, joiden kriitikko arveli kiinnostavan huonekalujen jälkeen seuraavaksi eniten suurta yleisöä. Hänen mukaansa ryijyt olivat ”löytäneen kestävä pohjan ja taiteellisen tasapainon”.⁴⁷ Huomiota saivat uudet ryijysuunnittelijat Eva Lauste ja Martti Mykkänen, jotka Toikka-Karvosen mukaan kilpailivat kunnialla vanhemman polven kanssa. Printexin suunnittelija Vuokko Eskolin sai kiitosta ”komeista, ryhdikkäistä” malleistaan. Kriitikko piti kudottujen kankaisten malleja ja kudontaa yleisestikin korkeatasoisena, mutta antoi moitteita värityksestä, joka oli yleissävyltään raskas.

Toikka-Karvosen mukaan taidekeramiikan ja taidelasin taso oli ollut useiden vuosien ajan niin korkea, ettei jatkuvaa itsensä ylittämistä voinut taiteilijoilta odottaa. Hän ei kuitenkaan pitänyt tunnettujen, vanhempien keramiikkataiteilijoiden esiintymistä erityisen antoisana. Birger Kaipiaisen ja Mikael Schilkinin uudistumispyrkimykset olivat hänen mukaansa jääneet ”irralisiksi kokeiluiksi ilman jatkuvaa hedelmällistä kasvua”. Wirkkalan panoksesta hän kirjoitti: ”Tapio Wirkkalan lasi ei enää kaipaa mainostusta, tuskin laajempaa esittelyäkään. Hänet tunnetaan jo varsin yleisesti mestariksi alallaan”.⁴⁸ Sen sijaan Toikka-Karvonen korosti nuorten kykyjen esiintuomisen tärkeyttä ja nimesikin näitä keramiikan alalta: ”Eräät nuoremmat nimet Francesca Mascitti-Lindh, Brita Heilimo, Ulla Procopé, Annikki Hovisaari ja käyttökeramiikan puolella Marita Lybeck ja Kaarina Aho kannattaa jo ottaa vakavasti. Heillä näyttää olevan omaa virkeää sanottavaa ja määrätietoista

pyrkimystä työssään.”⁴⁹ Sen lisäksi, että Toikka-Karvonen halusi nostaa esille nimenomaan nuoria kykyjä, huomionarvoista on se, että artikkelien yhteydessä julkaistuissa kuvissa kaikki yksittäiset työt ovat naisuunnittelijoilta. Ensimmäisen artikkelin yhteydessä julkaistiin kuvat Airi Snellmanin ryijystä, Maija Isolan ja Vuokko Eskolinin painokankaista sekä valokuva, jossa oli Ann-Mari Holmbergin lasipöytä, Marke Niskalan tuoli ja Saara Sappisen jalkalamppu. Toista artikkelia kuvittivat Francesca Mascitti-Lindhin keramiikkakannu, Saara Hopean kristallirasiat ja kynttilänjalka sekä Lisa Johansson-Papen valaisimet. Näiden lisäksi julkaistiin kuva Annikki ja Ilmari Tapiovaaran suunnittelema sisustuksesta.

Vuoden 1954 taideteollisuusnäyttelyarvion ensimmäistä osaa väritti vastikään päättynyt Milanon triennaalinäyttely ja siellä saatu menestys. Toikka-Karvonen aloitti puolustamalla taiteilijoita: ”Taideteollisuutemme harjoittajat ansaitsevat täyden tunnustuksen määrätietoisesta työskentelystään ja asiallisen suhtautumisen myös niihin työnsä tuloksiin, jotka tavallisesta katsojasta ehkä ensisilmäyksellä näyttävät ’oudoilta’”.⁵⁰ Toisaalta hän edellisvuoden tapaan esiintyi myös suuren yleisön äänenä ja kritisoi sitä, että taideteollisuusnäyttely oli muuttunut esinenäyttelyksi. Hän suositti sisustuskokonaisuuksien palauttamista näyttelyihin. Toikka-Karvosen mukaan ne auttaisivat suurta yleisöä hyväksymään uutuuksia myös omiin sisustuksiinsa. Huonekalusuunnittelun yhteydessä hän korosti käytännöllisyyden tärkeyttä. Suunnittelussa oli pyritty panostamaan ergonomiaan, ja Toikka-Karvonen arvioi tämän tavoitteen onnistumista. Ilmari Tapiovaaralta oli näyttelyssä Skannon valmistamia kokoontaitettavia tuoleja, joissa yhdistyi kriitikon mukaan yksinkertaisuus, kokoamisen helppous, keveys ja esteettinen miellyttävyys, mutta ergonomiassa oli vielä parantamisen varaa.⁵¹ Toikka-Karvonen moitti tuoleja siitä, etteivät ne antaneet kunnon tukea selkärangalle, vaan istuja tunsu valuvansa selkänöjan ja istuimen väliseen aukkoon. Hän piti Hillevi Sepposen Skannolle suunnittelemaa toimistotuolia parempana, mutta ei kovin kauniina. Maija-Liisa Komulaisen Heteka Oy:lle suunnittelema tuoli ei vakuuttanut Toikka-Karvosta istuimena ja esineenä hän piti sitä kömpelön näköisenä. Näyttelyn parhaaksi istuimeksi hän arvioi Tanu Toiviaisen suunnitteleman ja Vakiopuun valmistaman ”palatuolin”, joka sopeutui vaivatta monenlaisiin sisustuksiin. Sitä saattoi käyttää yksinään tai rakentaa paloista sohvaa. Perinteisempää linjaa edustavaa Runar Engblomin pinnatuolia hän piti ihanteellisena ruokapöydän tuolina, koska se oli yksinkertainen, tukeva, kevyt, helppohoitoinen sekä kaunis ja edullinen. Hän kiitti arviossaan myös Engblomin tarjoilupöytää kauniiksi sekä suunnittelultaan että toteutukseltaan, mutta lisäsi perään käytettävyyteen liittyvän huomion: ”Toivoisi kuitenkin, että tarjoilupöydissä nykyistä enemmän kiinnitettäisi huomiota päällyspinnan käsittelyyn, niin että se kestäisi muutakin kuin ihailevia katseita”.⁵²

Esillä ollut ryijykokoelmaa Toikka-Karvonen piti edellisen vuoden näyttelyyn verrattuna epätasaisempana. Moitteita sai myös ripustus: ”Eva Brummerin Öinen lehto voimakkaine sinisine sävyineen kärsii Kirsti Ilvessalon intensiivisen punaisena hehkuvan *grand prix* -ryijyn läheisyydestä.”⁵³ Ellen Alakannon ryijy kuului Toikka-Karvosen mielestä näyttelyn kauneimpien joukkoon ja Eliisa Salmen ryijy oli ”väreissään komea”. Eila Annikki Vesimaan ryijyn hän nosti kokoelman vahvimpiin kuuluvaksi. Toikka-Karvonen kuvasi Dora Jungin tekstiilejä näyttelyssä ”suoranaisiksi helmiksi”. Kiitosta saivat lisäksi Lea Eskolan, Tyyne-Kerttu Virkin ja Alli Koroman käsinkudotut kankaat sekä Uhra Simbergin, Maria Boijen ja Marjatta Metsovaara-Nyströmin tekstiilit. Kriitikko mainitsi myös Marjatta Branderin tehdasvalmisteisten puuvillakankaiden ja Vuokko Eskolinin painettujen kankaiden suunnittelijana.

Arvion yhteydessä julkaistiin kuvat edellä mainituista Tapiovaarojen suunnittelemissa tuoleista, Toiviaisen palatuolista ja Engblomin pinnatuolista sekä Vuokko Eskolinin painokankaista, Vesimaan ryijystä ja Jungin kuvakudoksesta. Näyttelyarvioiden lopussa Toikka-Karvonen esitti usein kriittisiä huomioita näyttelyiden toteutuksesta. Vuoden 1953 näyttelyn yhteydessä hän moitti näyttelyluettelon ja tuotetietojen puuttumista. Seuraavana vuonna 1954 Olavi Hännisen ja Yki Nummen näyttelysuunnittelu ja esillepano saivat Toikka-Karvoselta ankaraa kritiikkiä.

Toukokuussa 1955 Toikka-Karvonen arvioi Taideteollisen oppilaitoksen näyttelyn. Hänen mielestään parhaimmat oppilastyöt ylsivät vuosinäyttelyn tasolle ja tuoreudessaan jopa ylittivät sen. Näyttely osoitti Toikka-Karvosen mukaan ”taideteollisen lahjakkuuden elävän nousukautta laajalla rintamalla”. Erityisesti Oivan Toikan työt kiinnittivät hänen huomionsa: ”Sekä hopeakorujen, että keramiikan ja posliinimaalauksen alalla herättää huomiota Oiva Toikka, varsin erikoislaatuinen kyky, jollaisia meidän taideteollisuudessamme esiintyy harvoin. Hänen vahvin puolensa on enemmän pursuavan rikkaassa koristelussa kuin muodon hallinnassa, eikä tällä haavaa ole helppoa ennustaa, mikä tulee olemaan hänen keskeisin työskentelyalansa”.⁵⁴ Toikka-Karvonen ylisti myös näyttelyn tekstiilejä: ”Suurimman positiivisen yllätyksen tarjosivat tänä vuonna kuitenkin tekstiilit. Nimenomaan ryijyjen komea rivi kelpaisi jo vaativillekin foorumeille ja on syvinä hehkuvine väreineen ja hallittuine kompositioineen kauneinta, mitä modernin ryijymme historiassa on nähty”.⁵⁵ Kiitosta saivat myös kudotut huonekalukankaat, ja erityisesti painokankaat.

Kuin reaktiona Toikka-Karvosen positiiviseen arvioon Taideteollisen oppilaitoksen näyttelystä saman vuoden taideteollisuusnäyttelyyn oli otettu mukaan töitä myös opiskelijoilta. Taideteollisuusyhdistyksen 80-vuotisjuhlan kunniaksi näyttelyssä oli myös retrospektiivinen osuus. Toikka-Karvonen ei kirjoita tarkemmin retrospektiivisen osuuden esineistä. Tekstin pohjalta syntyy

kuitenkin mielikuva, että esillä oli edellisten vuosien voitokkaita näyttelyesineitä. Opiskelijatyöt oli sijoitettu samaan tilaan näiden ”*grand prix*” -esineiden kanssa, ja edelliset joutuivat Toikka-Karvosen mukaan epäedulliseen vertailuasemaan. Hän piti kuitenkin opiskelijatöiden mukaan ottamista toivottavana käytäntönä.⁵⁶

Vuosinäyttelyn arvio julkaistiin taas kahdessa osassa. Ensimmäisessä osassa Toikka-Karvonen kirjoitti keramiikasta, lasista ja hopeasta ja jälkimmäisessä osassa tekstiileistä, valaisimista ja huonekaluista. Toikka-Karvosen mukaan vuosinäyttely oli muuttunut aikaisempiin näyttelyihin verrattuna arkisemmaksi. Hän piti ”oikeana ja asiallisena” ratkaisuna painotuksen siirtymistä käyttöesineisiin, mutta näki sen toisaalta merkitsevän ”runollisuuden katoa”. Arabian taiteilijoista kiitosta saivat tällä kertaa Aune Siimes hienostuneesta taiteellisuudesta ja materiaalin käytöstä sekä Francesca Lindh rikkaasta keraamisesta muodosta, puhtaasta ääriviivasta ja kauniisti sointuvista väreistä. Toini Muonan työt sen sijaan olivat ”venyneen yli sen rajan, mitä voi pitää esteettisesti tai käytännöllisesti perusteltuna.” Hän ei pitänyt töiden harmaata, sementtiä muistuttavaa väriä onnistuneena. Lasisuunnittelijoista hän nosti ensimmäiseksi Kaj Franckin. Saara Hopea sai kiitosta jatkuvasta kehittymisestä ja erityisesti juomalasien suunnittelusta. Maininnan sai myös Timo Sarpanevan käyttölasisuunnittelu sekä Nanny Still, joka esiintyi tässä näyttelyssä runsaimmalla lasikokoelmalla. Korusuunnittelijoista Toikka-Karvonen nosti esiin uuden tulokkaan Elis Kaupin. Eero Rislakin hopeakorut ja Vuokko Eskolinin puukorut edustivat Toikka-Karvosen mukaan askeettisessa yksinkertaisuudessaan ”reilua, käyttökelpoista ja suomalaisentuntuista suuntaa”.⁵⁷

Tekstiilien osalta Toikka-Karvonen kiinnitti huomiota uudistumiseen, joka näkyi uusissa tekstiilimuodoissa ja kokeiluissa. Hän nosti yhdeksi näyttelyn kauneimmista esineistä Elsa Montell-Saanion mustavalkoisen raanun. Mielenkiintoisin kokeilu puolestaan oli Marjatta Branderin suunnittelema edullinen huonekalukangas, jota Porin puuvilla valmisti useissa väreissä. Vuokko Eskolinin uusia malleja Toikka-Karvonen kuvasi kuvioltaan suurpiirteisemmiksi sekä väreiltään kypsemmiksi ja monumentaalisimmiksi. Näyttelyn valaisimia hän moitti edellisten vuosien tapaan ”koleiksi ja sairaalantuntuiseksi”. Huomautettavaa löytyi niiden valotehosta ja valon kohdentumisesta. Tästä huolimatta hän mainitsi näyttelyn valaisimien joukosta esimerkkejä sekä puhdaslinjaisesta (Tapio Wirkkalan lasikupuvalaisimet) ja asiallisesta suunnittelusta (Yki Nummi maalatusta metallista ja muovista valmistettu valaisin) että kodikkaammista ja tunnelmallisista valaisimista (Lisa Johansson-Papen pöytälamput, Ilmari Tapiovaaran ”tunnelmavalaisin”). Myös Antti Nurmesniemen ”tasapainoinen ja harkitun tuntuinen” näyttelysuunnittelu sai Toikka-Karvoselta kiitosta.⁵⁸

Teemanäyttelyt 1956–58

Vuonna 1956 Taidehallissa oli marraskuussa esillä suomalaisen lasituotannon 275-vuotisjuhlanäyttely ja joulukuussa Suomeen Norjan kiertueelta palannut ryijynäyttely. Lasinäyttelyn arvioissa Toikka-Karvonen kiitteli Tapio Wirkkalaa erinomaisesta näyttelysuunnittelusta. Hän harmitteli, että näyttelyn ”kokonaistaideteos” oli tuomittu purettavaksi.⁵⁹ Kiertävän ryijynäyttelyn modernit ryijyt saivat kriitikolta kiitosta *Helsingin Sanomissa*: ”Tuskinpa meillä on koskaan nähty näin suurenmoista, suorastaan loisteliasta ryijykokoelmaa.”⁶⁰ Toikka-Karvonen luonnehti näyttelyä 1950-luvun ryijyjen yleiskatselmukseksi ja hän ihmetteli ryijytaiteilijoiden runsautta. Hän nosti Eva Brummerin, Kirsti Ilvessalon ja Uhra Simberg-Ehrströmin alan vahvimmiksi tekijöiksi, mutta kiinnitti arviossaan huomiota myös nouseviin kykyihin, Eila-Annikki Vesimaahan ja Vappu Niittylään, joiden ryijyt oli valittu kuvittamaan artikkelia.

Vuoden 1957 taideteollisuusnäyttely toteutettiin teollisen muotoilun erikoisnäyttelynä. Totuttuun tapaan Toikka-Karvosen arvio julkaistiin useammassa, nyt peräti neljässä osassa.⁶¹ Ensimmäisen osan alussa hän selvitti teollisen muotoilun pyrkimyksiä. Ilmari Tapiovaaran näyttelysuunnittelua hän piti onnistuneena. Näyttely oli selkeä, helposti ymmärrettävä ja mieleenpainuva ja esineistö oli ryhmitelty mielekkäästi. Kaikkien valmistajien keramiikka-esineet esiteltiin yhdessä ja tuolit esiteltiin ”yhtenä mahtavana paraatina”, kaikki mustiksi maalattuina ja verhoiltuina. Tuoleja arvioidessaan Toikka-Karvonen huomautti, että vaikka tuolien ergonomiaan olikin kiinnitetty huomiota, ”ostajan on yhäkin viisainta varmistaa tämä puoli itse istumalla, eikä pelkästään katsomalla.”⁶² Toikka-Karvonen ei edelleenkään lämmennyt matalia huonekaluja suosivalle muodille: ”Liian matalat ja liian leveät lavitsat ja jakkarat ja sen mukaisesti liian matalat pöydät ovat esteettisesti kiitollisia sisustuksyksiköitä, mutta pakottavat asujan luonnottomaan ja selkää rasittavaan kyykkysillä-elämään.”⁶³ Olof Ottelinin avotakkatuoli ja Antti Nurmesniemen metallituoli saivat mataluudestaan huolimatta kiitosta sekä ulkonäöstään että mukavuudestaan. Kiitosta saivat Olli Mannermaan Tehokalusteelle suunnittelemat ja Å. L. Lindforsin Skannolle suunnittelemat konttorikalusteet. Niiden suunnittelua ohjasivat selkeämmin määriteltävät käytännön vaatimukset verrattuna kodinkalusteisiin. Valaisimien muotoiluun Toikka-Karvonen toivoi lämpöä ja värejä. Lopuksi hän otti kantaa myös taideteollisuusalan uusiutuvaan terminologiaan ja kritisoi ohjelmalehtisessä käytettyjä ”hienostelevan tuntuisia” design ja designer -sanoja: ”Onhan meillä toki täysin käyttökelpoiset suomenkielisetkin vastineet: teollinen muoto, muotoilu ja muotoilija!”⁶⁴

Toisessa osassa hän arvioi näyttelyn tekstiilit ja tapetit. Arviota kuvittivat Milanossa palkittu Dora Jungin pellavainen juhlapöytäliina *X-tra* sekä Maija Isolan *Ruusupuu* -kangas. Toikka-Karvonen

kirjoitti, että Printex Oy oli antanut ”muita tuloksellisemmin taiteilija-muotoilijalle vapaat kädet”. Hänen mukaansa Vuokko Eskolin oli luonut oman tyylin, joka oli samalla ”perinjuurin suomalainen, moderni ja ajaton”. Maija Isolan *Ruusupuu* puolestaan edusti ”uusinta virtausta, lähestymistä tuoreisiin luonnonmuotoihin, uutta herkempää henkistä asennoitumista, jonka rinnakkaisilmiöitä on havaittavissa muuallakin maailmassa.”⁶⁵ Toikka-Karvonen kritisoi sitä, etteivät Printexin kankaat olleet saaneet suurempaa roolia näyttelyissä. Printexin suunnittelijoiden lisäksi hän kiinnitti erityisesti huomiota Marjatta Metsovaara-Nyströmiin tehdasvalmisteisten huonekalukankaiden ja mattojen suunnittelijana.⁶⁶

Vuoden 1958 taideteollisuusnäyttelyn arviossa Toikka-Karvonen keskittyy kuvaamaan näyttelyn tunnelmaa. Kriitikko pohtii esteettisissä ihanteissa tapahtuneita ja tapahtumassa olevia muutoksia:

Kaareva viiva, pyöreä paisuva muoto, elämänläheinen rehevyys ja lämmin värien runsaus, romantiikka hyvin vitaalisessa ja aidossa muodossaan on työntämässä syrjään sitä uusasiallisuuden, koristelemattoman suoraviivaisuuden ja musta-harmaa-valkoisen väriasketismin tyylikautta, joka vielä jokin vuosi sitten uskoi – virheettömän asiallisuutensa ja myös tyylipuhtautensa ansiosta – kelpaavan ihmiskunnalle määrättömiksi ajoiksi eteenpäin.⁶⁷

Toikka-Karvonen piti näyttelykokonaisuutta taas onnistuneena. Esineet eivät jääneet näyttelyarkkitehtuurin varjoon. Esineitä oli mukana runsaasti ja ne oli ryhmitelty kiinnostavasti, ei pelkän esteettisen kokonaisuuden ehdoilla, vaan ottamalla esillepanossa huomioon esineiden käyttötarkoitus. Erityisesti hän kiitteli sitä, että näyttelyssä oli runsaasti sisustuskokonaisuuksia ja että kaikki kodin huoneet, eteisestä kylpyhuoneeseen asti, olivat mukana. Arvion ensimmäisessä osassa Toikka-Karvonen keskittyy näyttelysuunnittelun lisäksi juuri sisustuskokonaisuuksiin. ”Läpikäyvänä pyrkimyksenä näyttelyn huonesisustuksissa on luonteva asiallisuuden ja kodikkuuden yhdistäminen”. Huonekalusuunnittelu poikkesi muiden näyttelyesineiden pyörivistä linjasta. ”Sohvien sijalle on määrätietoisesti tunkeutumassa askeettinen lavitsa, jonka tyyntykin toistavat suoraviivaista, suorakulmaista yleisnäköä.” Toikka-Karvonen lausui kokonaisarviona, ”että käyttöesineiden muotoilussa ollaan siirtymässä korkealla leijailevasta esteettisyydestä ja koleasta ’muotopuhtaudesta’ lähemmäksi tavallisen ihmisen elämänpiiriä ja lähemmäksi myös hänen käsityksiään siitä, mikä on viihtyisää.”⁶⁸

Toikka-Karvosen *Helsingin Sanomiin* kirjoittamia näyttelyarvioita voi kokonaisuutena luonnehtia kannustaviksi, tasapuolisuuteen pyrkiviksi ja käytännönläheisiksi. Hän kuvaili artikkeleissa

näyttelykokonaisuutta, tunnelmaa ja yksittäisiä esineitä tarkasti. Tässä mielessä arvioita voi pitää dokumentoivina. Toikka-Karvonen esiintyi artikkeleissa sekä suunnittelijoiden puolustajana että suuren yleisön puolestapuhujana. Hän puolusti ja kannusti suunnittelijoita, mutta esitti myös kriittisiä huomioita yksittäisistä esineistä, näyttelysuunnittelusta tai puuttuvista tuote- tai suunnittelijatiedoista. Vaikka Toikka-Karvonen vaati taideteollisuudelta käytännöllisyyttä, hän ei liittynyt niihin arvostelijoihin, jotka kritisoivat näyttelyiden taidepainotusta. Hän ennemminkin jatkoi Arttu Brummerin ja Kurt Ekholmin taidekäsityötä puolustavalla linjalla. Kritiikki suomalaisen taideteollisuuden eksklusiivisuutta ja taide-esineiden valta-asemaa kohtaan nousi keskustelunaiheeksi 1940-luvun puoleksavälissä, ja aiheeseen palattiin toistuvasti koko 1950-luvun ajan.⁶⁹ 1950-luvun kuluessa kotimaisissa taideteollisuusnäyttelyissä alettiin esitellä enemmän käyttöesineitä, mutta taiteellinen painotus säilyi kansainvälisissä näyttelyissä. Toikka-Karvonen antoi julkisesti tukensa näyttelyiden järjestäjille ja erityisesti ulkomaan näyttelyiden suunnittelijoille. Hänen mukaansa ulkomaille lähetettävien edustusnäytteiden ja kotimaassa järjestettävien taideteollisuusnäytteiden tavoitteet olivat erilaiset. Ulkomaan edustusnäyttelyissä luotiin Suomi-kuvaa pääasiassa taiteellisin keinoin ja kotimaan näyttelyt suunnattiin kotiaan sisustaville kuluttajille. Toikka-Karvonen ei kyseenalaistanut taideteollisuusalan pyrkimyksiä, mutta arvioi kriittisesti tavoitteiden onnistumista.⁷⁰

Kannustavaa kritiikkiä, laajempaa näkyvyyttä

Taidekritikko Eila Pajastietä (1918–1994) käsittelevässä tutkimuksessaan taidehistorioitsija Liisa Lindgren kiinnittää huomiota siihen, että suomalaisen kuvataidekritiikin kentälle astui toisen maailmansodan jälkeen runsas määrä naiskriitikoita. Tähän runsaslukaiseen joukkoon kuuluivat Pajastien lisäksi esimerkiksi *Nya Pressenin* Isa Andrenius, Birgitta Lojander ja Tove Riska, *Suomen Sosialidemokraatin* ja *Uuden Suomen* Sirkka Anttila, *Suomalaisen Suomen* Salme Sarajas-Korte, *Ilta-Sanomien* Petra Uexküll ja *Uuden Suomen* Kerttu Niilonen.⁷¹ Tähän luetteloon voi lisätä myös *Taiteen Maailmaan*, *Viikkosanomiin* ja *Helsingin Sanomiin* kirjoittaneen Annikki Toikka-Karvosen. Lindgren korostaa naiskirjoittajien roolia vaikutusvaltaisina makutuomareina ja mielipiteenmuodostajina, vaikka heistä ei olisikaan tullut varsinaisia tähtikriitikoita.⁷² Pyrkimyksessä muokata suuren yleisön asenteita taideteollisuudelle myönteisiksi Toikka-Karvosella ja Kerttu Niilosella oli kiistatta aktiivinen ja merkittävä rooli 1940–60-luvuilla.

Helsingin Sanomiin kirjoitetut näyttelyarviot muodostavat ydintekstit Toikka-Karvosen taideteollisuutta käsittelevässä tuotannossa. Niiden jatkotuotteena syntyi kirjoituksia ja

suunnittelijaesittelyjä muihin lehtiin. Kirjoittaessaan ensimmäistä kertaa *Amerikkalainen koti* -näyttelystä *Helsingin Sanomiin*, Toikka-Karvonen arvio vain taideteollisuuden osuuden. Sen sijaan *Viikkosanomiin* hän kirjoitti erilliset artikkelit näyttelyn taideteollisuusosuudesta ja mallikeittiöstä ("Amerikkalainen keittiö tulee Suomeen").⁷³ Toikka-Karvonen kirjoitti jatkossakin *Helsingin Sanomien* julkaiseman arvion jälkeen näyttelyistä tai niihin liittyvistä teemoista muihin lehtiin, pääasiassa *Viikkosanomiin* tai *Kaunis Koti* -lehteen. 1950–60 -lukujen vaihteessa hän kirjoitti useita naissuunnittelijoita esitteleviä kirjoituksia *Kaunis koti*- ja *Me Naiset* -lehtiin. Kotimaiselle yleisölle suunnattujen tekstien lisäksi hän esitteli suomalaista taideteollisuutta amerikkalaisessa *Craft Horizons* -lehdessä⁷⁴ ja Suomen Ulkomaankauppaliiton julkaisemassa *Finnish Trade Review* -vuosikirjassa sekä muutamassa muussa ulkomaisessa tai ulkomaille suunnatussa julkaisussa. Nämä tekstit perustuivat artikkeleihin, joita Toikka-Karvonen oli kirjoittanut suomalaisiin lehtiin. Näyttelyarvioihin perustuvien artikkelien lisäksi hän kirjoitti myös yleisemmin sisustuskysymyksistä ja kodin esineiden valinnasta *Kaunis koti* -lehteen sekä *Me Naiset* -lehteen, *Viuhkaan* ja *Kotilieteen*.

Annikki Toikka-Karvosen varhaisissa kirjoituksissa on sotavuosien kansallismielistä hengennostatusta ja yhteiseen ponnistukseen kannustavan propagandan henkeä, jotka olivat tulleet tutuiksi hänen ensimmäisissä toimittajan töissään. Näissä teksteissä korostuu käytännöllisyyden vaatimus, mutta myös ahkeran työnteon, kädentaitojen ja itse tekemisen arvostus. 1940-luvun alussa Toikka-Karvonen oli kehottanut suomalaisia paikkaamaan tavarapulaa puhdekäsitöillä. Hän kannusti kaupunkilaisnaisia mottitalkoisiin ja naisten talkootyöleireille. Toikka-Karvonen otsikoi artikkelejaan esimerkiksi "Suomalainen nainen ei pelkää suurtakaan puuta" ja "Kynä vaihtuu kuokkaan ja haravaan".⁷⁵

Lehtien yleisellä linjalla oli selvästi vaikutusta Toikka-Karvosen kirjoituksiin. *Helsingin Sanomissa* julkaistuihin arvioihin verrattuna kerran viikossa ilmestyvän uutiskuvalehti *Viikkosanomien* teksteissä on populaarimpi tai joskus myös poleemisempi ote ja kuvitus on tälle lehdelle tyypillisesti näyttävämpää. Sen sijaan *Kaunis Koti* -lehteen kirjoitetut tekstit on sidottu selkeämmin kotiin ja sisustukseen, eikä Toikka-Karvonen liitä niitä artikkelin taustalla olevaan näyttelyyn tai näyttelyarvioon.

Toikka-Karvonen ei kirjoittanut taideteollisuudesta ylevöitettynä taidekulttuurina, vaan suhtautui siihen varsin käytännönläheisesti. Toikka-Karvonen pyrki tuomaan taideteollisuuden lähemmäksi arkea tutustuttamalla lukijoita alaan ja kirjoittamalla suunnittelijoiden työstä, esineiden valmistusmateriaaleista ja tekniikoista. Hän arvosti kodin esineissä käytännöllisyyttä ja kodikkuutta.

Käytännöllisyyteen kuuluivat esimerkiksi helppokäyttöisyys ja helppohoitoisuus sekä kestävyys. Kriitikkona hän pyrki tasapuolisuuteen, mutta nosti erityisesti nuoria kykyjä yleisön tietoisuuteen ja kannustaa heitä urallaan. Toikka-Karvonen toimi muotoilijoille tärkeänä palautteenantaja eikä hän arkaillut antaa kriittistä palautetta. Muotoilijoista Antti Nurmesniemi on tuonut kriitikon roolin tärkeyden julki Erik Kruskopfin haastattelussa: ”Kriitikot tekivät hyvää jälkeä, dokumentoivat, kohdistivat yleisön huomiota, tekivät muotoilijasta kriittisemmän.”⁷⁶

Toikka-Karvonen koki taideteollisuuskriitikkona ja taideteollisuuden puolestapuhujana toimimisen mieluisaksi ja antoisaksi tehtäväksi. Hänet houkuteltiin mukaan taideteollisuuden ponnistuksiin heti sotien jälkeen ja hän toimi aitiopaikalla suomalaisen taideteollisuuden kansainvälisen menestyksen vuosina. Toikka-Karvonen aloitti makukasvattajan roolissa, jossa hän toisti jo 1800-luvun puolelta tuttuja äänenpainoja, hyvään makuun kasvattamista esimerkin avulla. Hänestä kehittyi tarkkanäköinen, paneutuva ja monipuolinen toimittaja ja kriitikko. Taideteollisuusalan yleinen aktivoituminen, näyttelyiden runsaus ja Suomen näyttelymenestys muodostivat 1950-luvulla positiivisen kierteen. Tilanne kannusti Toikka-Karvosta kirjoittamaan ja hän puolestaan vahvisti kierrettä pitämällä taideteollisuuden asiaa lehdistössä esillä.

1950-luvun taideteollisuuden kultakauteen on liitetty suunnittelijoiden ja heidän työnsä mystifiointi julkisuudessa. Tämän kaltaiset tulkinnat on tehty pitkälti ulkomaisen vastaanoton perusteella sekä nojaten esimerkiksi Arabian tehtaan taiteilijoiden ja jossakin määrin Tapio Wirkkalan julkisuuskuvaan. Tähtikultin ja kansainvälisen menestyksen vuosina Annikki Toikka-Karvosen kirjoituksista avautuu kuitenkin arkisempi kuva suomalaisesta taideteollisuudesta. Toikka-Karvonen kirjoitti suomalaisen taideteollisuuden saamasta huomiosta maailmalla, piti tärkeänä suunnittelijanimien esiintuomista näyttelyarvioissaan ja kirjoitti henkilöjuttuja, jotka esittelivät suunnittelijoita suurelle yleisölle. Tästä huolimatta hänen näyttelyarvionsa ja muut taideteollisuutta käsittelevät tekstit keskittyvät enemmän itse esineisiin, valmistustekniikkaan, materiaaleihin sekä alan terminologian ja käytäntöjen avaamiseen kuin yksittäisen muotoilijan persoonaan, oli kyse sitten Wirkkalan vaneriveistoksista tai Dora Jungin damasteista.

¹ Kuvataiteen keskusarkisto alkoi julkaista sarjaa Kirjoituksia taiteesta vuonna 1997. Ks. esim. *Kirjoituksia taiteesta. Suomalaista kuvataidekriittikkä.* [Toim. Ulla Vihanta ja Hanna-Leena Paloposki. Kuvataiteen keskusarkiston julkaisuja 4. Helsinki: Valtion taidemuseo, 1997.

² Esim. Kalha, Harri 1997. *Muotopuolen merenneidon pauloissa. Suomen taideteollisuuden kultakausi: mielikuvat, markkinointi, diskurssit.* Apeiron. Helsinki: Suomen historiallinen seura ja Taideteollisuusmuseo; Sarantola-Weiss, Minna 2002. *Sohvaryhmän läpimurto. Kulutuskuulttuurin tulo suomalaisiin olohuoneisiin 1960- ja 1970-luvuilla.* Helsinki: SKS.

³ Kruskopf, Erik 1989. *Suomen taideteollisuus. Suomalaisen muotoilun vaiheita.* Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY, 178–179.

⁴ Eila Pajastie kirjoitti *Kaunis Koti*-lehteen vuosina 1949–64, Kerttu Niilonen vuosina 1948–66 ja Annikki Toikka-Karvonen vuosina 1954–66.

⁵ Kruskopf 1989, 173–179.

⁶ Minulla on ollut käytettävissä tutkimustyössäni Annikki Toikka-Karvosen keräämä lehtileikekokoelma hänen omista kirjoituksistaan. Pääsin myös haastattelemaan häntä lyhyesti 4.10.2008. Olen täydentänyt haastattelussa saamiani tietoja Toikka-Karvosen opinnoista Helsingin yliopiston keskusarkiston ylioppilasluettelosta ja tarkastanut mm. lehtien ilmestymistietoja Jyväskylän yliopiston kirjaston sanomalehtiarkistosta ja tietokannoista.

⁷ *Taiteen Maailma* perustettiin vuonna 1945 eri taiteenaloja yhdistäväksi lehdeksi.

⁸ Toikka-Karvonen toimi *Taiteen maailma* -lehden päätoimittajana numerosta 6–7/1950 lähtien lehden lopettamiseen asti vuonna 1953.

⁹ Toikka-Karvonen kirjoitti *Viikkosanomiin* vuosina 1952–1959.

¹⁰ Toikka-Karvonen kirjoitti näihin lehtiin oman nimensä lisäksi nimimerkeillä Marcetta, Pirinä ja Katiska.

¹¹ Annikki Toikka-Karvosen haastattelu 4.10.2008. Haastattelija Satu Kähkönen. Nauhoitus tekijän hallussa; Peltonen, Jarmo 2009. Annikki Toikka-Karvonen. Muistokirjoituksia. HS <http://www.hs.fi/muistot/a1364356430412> (haettu 10.10.2014)

¹² Erkki Vesanto oli palkattu Iittalaan päätoimiseksi suunnittelijaksi jo vuonna 1936. Vesanto suunnitteli käyttölasiä, mutta hänellä oli tehtäällä myös yhteistyökoordinaattorin rooli. Koivisto, Kaisa 2001. *Kolme tarinaa lasista*. Riihimäki: Suomen lasimuseo, 25–26, 88, 142.

¹³ Zilliacus, Benedict 1989. Olof Ottelin läheltä. Näyttelyluettelossa *Tuoli ja huumori. Olof Ottelin (1917–1971)*. Helsinki: Amos Andersonin taidemuseo.

¹⁴ Pajastien suhteesta taideteollisuuteen ks. Lindgren, Liisa 1997. Eila Pajastie. Journalisti modernismin 'kenttätyöläisenä'. Teoksessa *Kirjoituksia taiteesta. Suomalaista kuvataidekriittikää*. Toim. Ulla Vihanta ja Hanna-Leena Paloposki. Valtion taidemuseo / Kuvataiteen keskusarkisto.

¹⁵ Zilliacus kirjoitti Suomesta kertovan osuuden pohjoismaiden taideteollisuutta kokoavasti esittelevään kirjaan *Kotien käyttötaidetta*. Tanskalaisen taideteollisuusvaikuttajan Erik Zahlen toimittama kirja julkaistiin tanskaksi, suomeksi ja englanniksi. Annikki Toikka-Karvonen osallistui kirjan suomentamiseen. Zilliacus, Benedict 1961. Suomen käyttötaide. Teoksessa *Kotien käyttötaidetta. Pohjoismainen taidekäsitys ja taideteollisuus*. Toim. Erik Zahle. s. 23–39.

¹⁶ Kalha, Harri 1997, 130, 136–138; Woirhaye, Helena 2009. Herman Olof Gummerus - kosmopoliitti, patriootti. Teoksessa *Herman Olof Gummerus: muotoilun diplomaatti*. Toim. Marianne Aav, Eeva Viljanen. Helsinki: Designmuseo. 36.

¹⁷ *Kaunis koti* -lehti siirtyi vuonna 1950 Yhdistyneiden Kuvalehtien omistukseen ja siitä muotoutui ensimmäinen suurelle yleisölle suunnattu sisustuslehti. Taideteollisuuden kysymyksillä ja valistusasenteella säilyi kuitenkin lehdessä keskeinen rooli. Kruskopf 1989, 177–178; Sarantola-Weiss 2003, 156–161. Tommila, Päiviö 1992. *Suomen lehdistön historia 10. Aikakauslehdistön historia: aikakauslehdistön kehityslinjat*. Kuopio: Kustannuskiila, 253.

¹⁸ Arabian keramiikkatehtaan ja Nuutajärven lasitehtaan julkaisemaa *Keramiikka ja lasi* -markkinointilehteä jaettiin tuotteiden jälleenmyyjille ja muille alan piirissä työskenteleville. Myös suurelle yleisölle tarjottiin mahdollisuutta tilata lehteä vuodesta 1955 alkaen.

¹⁹ *Arkkitehti*-lehti ryhtyi vuonna 1952 julkaisemaan erikseen tilattavia ARK-erikoisnumeroita, joissa nostettiin esiin ajankohtaisia kuvataiteita ja taideteollisuutta käsitteleviä aiheita. *Arkkitehti*-lehdessä todettiin, että tällaista laajempaa, taideteollisuudelle ja kuvataiteille palstatilaa antavaa ohjelmaa oli pyritty toteuttamaan lehdessä jo 1940-luvun lopulla. *Arkkitehti* 9–10/1952, 135.

²⁰ Toikka-Karvonen, Annikki 1946. Lasin kauneutta. *Taiteen maailma* 2/1946, 19.

²¹ Koivisto, Kaisa 2001, 10, 88; Kruskopf 1989, 192.

²² Toikka-Karvonen, Annikki 1946. Ei meillä kaikilla ole hyvä maku. *Iittalan puhalluksia*. Joulunumero 1946. Hämeenlinna: Iittalan lasitehdas, 23–26.

²³ Toikka-Karvonen, Annikki 1947. Millainen lasiesine on kaunis? *Iittalan puhalluksia*. Talvinumero 1947; Hämeenlinna: Iittalan lasitehdas. Sarjan toinen ja kolmas osa julkaistiin vuoden 1947 kevät- ja syysnumeroissa.

²⁴ Toikka-Karvonen 1947, 2–4.

²⁵ Toikka-Karvonen, Annikki 1952. Voitimme Milanossa. *Taiteen maailma* 1/1952, 4–6.

²⁶ A. T-K [Annikki Toikka-Karvonen] 1952. Timo Sarpaneva, tekstiilitaiteilija, lasisommittelija. *Taiteen maailma* 4/1952.

²⁷ Toikka-Karvonen, Annikki 1952. Keramiikkarunoa. *Viikkosanomat* 12/1952.

²⁸ Toikka-Karvonen, Annikki 1952. Vaneriveistoksia. *Viikkosanomat* 21/1952.

²⁹ Toikka-Karvonen Annikki 1952. Hatasarvia ja lapin aurinkoa. *Viikkosanomat* 28/1952.

³⁰ Toikka-Karvonen Annikki 1952. Taideteollisuusnäyttely – vuoden taidetapaus. *Viikkosanomat* 22/1952.

³¹ Taideteollisuusyhdistyksen vuosinäyttelyn satoa esittelevä kirjoitus ilmestyi *Taiteen maailma* -lehden vuoden 1953 ensimmäisessä numerossa. A. T-K. 1953. Taideteollisuutta. *Taiteen maailma* 1/ 1953.

³² Toikka-Karvonen, Annikki 1952. Kunnia sille kelle se kuuluu. *Taiteen maailma* 1/1952, 3.

³³ *Suomen kuvalehdessä* kirjoitettiin vuonna 1951 otsikolla ”Pohjolan suola”: ”Milanon näyttelyssä viime keväänä Suomen taideteollisuus sai osakseen suurta huomiota ja ihailua. Tämä pieni ja omalaatuinen maa, jota täytyy pitää Pohjolan suolana, on ainainen yllätyksien lähde”, siellä kirjoitettiin. Yllätyksen lähde olemme itsellemekin. Tämän vuoden taideteollisuusnäyttely on ilmeisesti Milanon voiton merkeissä siksi hienostunut ja taiteellinen, että sitä katsoessaan tavallinen ihminen joutuu ymmälle. Osuimme näyttelyyn yhtä aikaa erään oppikoululuokan kanssa, ja

nuorten ennakkoluulottomien ihmisten vilpityn hämmennys herätti meissä vastakaikua. 'Mitä tuon pitäisi esittää? Onko se kala?' muuan tyttö ihmetteli katsellessaan Tapio Wirkkalan lentokonevanerista luomaa seinälle ripustettua esinettä. Taidetta ehkä, mutta ei taideteollisuutta, oli vaikutelma monien näyttelyesineiden kohdalla. Tuntui kuin olisi 'Pohjolan suola' oman väkyytensä tunnossa käymässä jo melkein liian suolaiseksi." Ei kirjoittajan nimeä. Pohjolan suola. *Suomen Kuvalehti* 1.12.1951.

³⁴ Toikka-Karvonen, Annikki 1952. Kunnia sille kelle se kuuluu. *Taiteen maailma* 1/1952, 3.

³⁵ Toikka-Karvonen, Annikki 1952. Vaneriveistoksia. *Viikkosanomat* 21/1952.

³⁶ Toikka-Karvonen, Annikki 1952. Taideteollisuusnäyttely – vuoden taidetapaus. *Viikkosanomat* 22/1952.

³⁷ Toikka-Karvonen Annikki 1952. Hatasarvia ja lapin aurinkoa. *Viikkosanomat* 28/1952.

³⁸ Toikka-Karvonen, Annikki 1953. Amerikkalaista taideteollisuutta. HS 4.11.1953.

³⁹ Toikka-Karvonen, Annikki 1956. Rut Brykin näyttely San Franciscoon HS 26.2.56; Hieno Wirkkala-Bryk näyttely lähdössä Amerikkaan HS 9.2.1956.

⁴⁰ Toikka-Karvonen, Annikki 1956. Taideteollisuudellemme menestystä Kööpenhaminassa HS 22.1.1956.

⁴¹ Toikka-Karvonen, Annikki 1956. Suomalaiselle taideteollisuudelle jatkuvaa huomiota Tanskassa. HS 11.4.1956.

⁴² Toikka-Karvonen, Annikki 1956. Suuri suomalainen ryijynäyttely Norjaan. HS 3.2.1956.

⁴³ Toikka-Karvonen, Annikki 1957. Milanon Triennale HS 20.10.1957; Toikka-Karvonen, Annikki 1957. Milanon Triennale -näyttely II Korkeatasoisia erikoisosastoja HS 30.10.1957; Toikka-Karvonen, Annikki 1958. Tuhansien ideoitien Wirkkala valmistaa Brysselin näyttelyä HS 26.1.58; Toikka-Karvonen, Annikki 1958. 'Irti maasta' on Brysselin maailmannäyttelyn arkkitehtuurin tunnuksena HS 30.4.1958; Toikka-Karvonen, Annikki 1958. Suomen paviljonki Brysselissä, suurenmoinen luonnon ja luovan työn eheä yhteissointu. HS 4.5.1958.

⁴⁴ Toikka-Karvonen, Annikki 1958. Suomi Kölnin huonekalumessuilla. 830 näytteillepanijaa seitsemästätoista maasta. HS 2.2.1958; Toikka-Karvonen, Annikki 1958. Kölnin huonekalumessut avattu. Suomella onnistunut lehtimiesvastaanotto. Wirkkala herättää huomiota. HS 11.2.1958; Toikka-Karvonen, Annikki 1958. Kölnin huonekalumessut onnistuneet. Suomi sijoittui hyvin – Kaikki osanottajat tyytyväisiä. HS 14.2.1958.

⁴⁵ Taideteollisuusyhdistyksen ja Ornamon järjestämistä vuosinäyttelyistä tarkemmin ks. Kruskopf 1989, 210–212.

⁴⁶ Toikka-Karvonen, Annikki 1953. Taideteollisuusnäyttely. I Huonekalut, tekstiilit. HS 11.11.1953.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Toikka-Karvonen, Annikki 1953. Taideteollisuusnäyttely. II Keramiikka, lasi, hopea. HS 13.12.1953.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Toikka-Karvonen, Annikki 1954. Taideteollisuusnäyttely. I Lasi, keramiikka, hopea, puuesineet. HS 28.12.1954.

⁵¹ Toikka-Karvonen, Annikki 1954. Taideteollisuusnäyttely. II Huonekalut, tapetit, tekstiilit. HS 14.12.1954.

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Toikka-Karvonen, Annikki 1955. Taideteollisen oppilaitoksen korkeatasoinen vuosinäyttely. HS 29.5.1955.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Toikka-Karvonen, Annikki 1955. Taideteollisuusyhdistyksen vuosinäyttely. I. Keramiikka, lasi, hopea. HS 18.11.1955.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Toikka-Karvonen, Annikki 1955. Taideteollisuusyhdistyksen vuosinäyttely. II Tekstiilit, valaisimet, huonekalut. HS 20.11.1955.

⁵⁹ Toikka-Karvonen, Annikki 1956. Lasia lasisissa puitteissa. HS 15.11.1956.

⁶⁰ Toikka-Karvonen, Annikki 1956. Ryijyjemme suurnäyttely Taidehallissa. HS 6.12.1956. Annikki Toikka-Karvonen tunnetaan ehkä parhaiten vuonna 1971 julkaisusta ryijykirjasta. Toikka-Karvonen, Annikki 1971. Ryijy. Helsinki: Otava.

⁶¹ Toikka-Karvonen, Annikki 1957. Teollinen muoto Taidehallissa I. Yleiskuva, huonekalut, valaisimet. HS 19.11.1957; Toikka-Karvonen, Annikki 1957. Teollinen muoto II. Tekstiilit, tapetit. HS 20.11.1957; Teollinen muoto III. Keramiikka, lasi, metalli. HS 24.11.1957; Toikka-Karvonen, Annikki 1957. Teollinen muoto VI. Emali, muovi, nahka, puu. HS 25.11.1957.

⁶² Toikka-Karvonen, Annikki 1957. Teollinen muoto Taidehallissa I. Yleiskuva, huonekalut, valaisimet. HS 19.11.1957.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Toikka-Karvonen, Annikki 1957. Teollinen muoto II. Tekstiilit, tapetit. HS 20.11.1957.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Toikka-Karvonen, Annikki 1958. Romantiikan läpimurto Taidehallissa. HS 18.11.1958.

⁶⁸ Toikka-Karvonen, Annikki 1958. Elämistemme ja olemistemme III. Huonekalut, keramiikka ja lasi. HS 28.11.1958.

⁶⁹ Debatista tarkemmin ks. Kalha 1997, 80–85.

⁷⁰ Toikka-Karvonen esimerkiksi vastasi *Viikkosanomissa* Maire Gullichsenin lehtikirjoitukseen, jossa tämä kritisoi Suomen osastoa H55-näyttelyssä Helsingborgissa (*Nya Pressen* 4.7.1955). Toikka-Karvonen, Annikki 1955. Suomen osasto H 55:ssä – täysosuma vai väärinkäsitys? *Viikkosanomat* 36/1955.

⁷¹ Lindgren 1997, 147.

⁷² Lindgren 1997, 147–148.

⁷³ Toikka-Karvonen, Annikki 1953. Amerikkalainen keittiö tulee Suomeen. *Viikkosanomat* 43/1953.

⁷⁴ Toikka-Karvonen, Annikki 1952. Plywood Sculpture. Tapio Wirkkalan uncovers a new decorative medium. *Craft Horizons*, October 1952; Toikka-Karvonen, Annikki 1953. A Sculptor's glass fired with poetry. *Craft Horizons*, August 1953; Toikka-Karvonen, Annikki 1953. A Painter adopts ceramic medium. *Craft Horizons*, October 1953. Toikka-Karvonen, Annikki 1954. Finnish ryijy rug – old and new. *Craft Horizons*, April 1954; Toikka-Karvonen, Annikki 1955. Design in metal by three Scandinavians / Tapio Wirkkala, *Craft Horizons*, March-April 1955.

⁷⁵ Toikka-Karvonen, Annikki 1942. Suomalainen nainen ei pelkää suurtakaan puuta. *Hopeapeili* 10/1942: Toikka-Karvonen Annikki. 1942 Kynä vaihtuu kuokkaan ja haravaan. *Maan Suola* 6-7/1942.

⁷⁶ Antti Nurmesniemen haastattelu 25.11.1987. Haastattelija Erik Kruskopf. Taidekorkeakoulujen keskusarkisto / Aalto-yliopiston arkisto, Helsinki / Espoo.